

JE ARISTOTELES REÁLNOU ALTERNATÍVOU?

Ladislav Kvasz

V treťom čísle 14. ročníka časopisu *Organon F* bola uverejnená stať Mariána Kuna *Hume on the limits of reason in the realm of the practical: some Aristotelian observations* (Kuna 2007). Stať je súčasťou autorovho širšie koncipovaného projektu oživenia aristotelovských motívov v oblasti morálnej filozofie (pozri Kuna 2005a). Niet pochyb o tom, že tento projekt má macIntyrovské inšpirácie (pozri Kuna 2005b; Kuna 2008) a zapadá do prúdu oživeného záujmu o aristotelovskú a tomistickú filozofiu, ktorého prejavom je napríklad aj nový časopis *Studia Neoaristotelica*. Napriek viacerým podnetným momentom state a vlastne aj celého súčasného neoaristotelovského prúdu však spôsob, akým Kuna vnáša Aristotelove myšlienky do hry, vzbudzuje zásadné pochybnosti.

1. Pojem rozumu

Kunova stať pozostáva z troch častí. V prvej časti autor vysvetľuje Humov pojem rozumu. Žiaľ, táto časť state sa zakladá na sekundárnej literatúre: na monografii D. Owena *Hume's reason* (Oxford University Press 1999). Je to škoda, lebo aj keď samotný výklad Humovho chápania rozumu je korektný, jeho motívy a kontext vzniku nie sú v stati vyložené. To, že Hume neprijíma aristotelovský teleologický výklad ľudskej prirodzenosti, nie je Humova nedôslednosť či zaujatosť a Humov postoj nie je ojedinelý. Naopak, Hume stojí v jednej línii s mysliteľmi, ako sú Descartes či Locke. Príčinou odmietnutia teleologického výkladu zo strany novovekej filozofie bol vznik novovekej vedy. Samozrejme, možno zastávať názor, že Galileo, Descartes a Newton síce rozvrátili aristotelovský teleologický výklad prírodných javov, ale v otázkach morálnej filozofie sú aristotelovské východiská naďalej použiteľné. Takýto postoj však vzbudzuje niekoľko zásadných otázok.

Jednak u samotného Aristotela sú oblasť fyziky a oblasť etiky prepojené. Aby teda bolo možné návrat k aristotelovskému teleologickému výkladu etiky konzistentne obhajovať, zdá sa ako nevyhnutné ukázať, ako možno zladať teleologický výklad ľudskej prirodzenosti s antiteleologickým výkladom, na ktorom je postavená moderná veda. Nie je vylú-

čené, že čosi také možné je, a zdá sa, že moderná evolučná teória poskytuje práve takúto možnosť: biologické (namiesto Aristotelovho fyzikálneho) ukotvenie teleológie. V darwinistickej adaptácii organizmu na prostredie možno nájsť akýsi univerzálny základ, na ktorom snád' možno založiť teleologický výklad „ľudskej prirodzenosti“. A tento návrh ani nie je taký kontraintuitívny, ako by sa mohol zdať na prvý pohľad. Veď Aristotelova filozofia je vybudovaná na biologických metaforách, ktoré Aristoteles vo svojej fyzike projektuje na prírodu ako celok. Preto návratom k biológii (už darwinistickej) sa vlastne vraciame k východiskám aristotelovskej filozofie.

Netvrdím, že odbočka cez evolučnú teóriu je jedinou možnou cestou, ako sa vyrovnáť s problémom teleologickej argumentácie. Iná cesta by snád' mohla viesť cez variačné princípy a cez argument, že aj modernú fyziku možno budovať teleologicky. Samozrejme, potom treba ukázať, do akej miery možno variačné princípy používané v modernej vede vyloučiť aristotelovsky. Domnievam sa, že pokiaľ autor aspoň v hrubých rysoch nenačrtne, ako si predstavuje riešenie tohto problému, konfrontácia Huma s Aristotelom je nepresvedčivá. Pripomína to človeka, ktorý by bez komentára predložil stať s názvom *Newton on the limits of the universe: some Ptolemaian observations*, a tváril by sa, že geocentrický model vesmíru predstavuje alternatívu heliocentrického (či, presnejšie, acentrického) modelu. Aristotelovská etika je postavená na predpokladoch o povahe sveta, ktoré sa ukázali ako chybné. To bolo dôvodom prečo Hume aristotelovské pojmá opustil. Pokiaľ sa neukáže, ako možno tento problém riešiť, návrat k aristotelovskému pojatiu sa nevyhnutne spája s ignorovaním či nepochopením východísk Humovej pozície.

Samozrejme, tvrdenie, že aristotelovská filozofia je postavená na chybných východiskách, *nemá hodnotiaci zmysel*. Aristoteles bol autorom jednej zo štyroch základných koncepcií výkladu pohybu (pozri Kvasz 2001, 228 - 229). Preto význam Aristotelových myšlienok, pokiaľ ide o vznik modernej vedy, je zásadný, nepopierateľný a stojí v jednej línii s myšlienkami Galilea, Descarta či Newtona. Tvrdenie, že aristotelovské predpoklady o povahe prírody sú chybné, chápem deskriptívne. Aristotelovská fyzika je v rozpore s celým radom empirických faktov (rovnako ako newtonovská; podľa Poppera je to vlastne osud každej vedeckej teórie). Rozvíjať etiku na aristotelovských základoch a ignorovať to, čo sa stalo v intelektuálnej histórii v 17. storočí, mi preto neprípadá perspektívne. Samozrejme, možno ignorovať zmenu vo vedeckom myslení

– robí to celý rad filozofických prúdov. Ale podľa mňa Aristotelova veľkosť je práve v tom, že dokázal spojiť fyziku s etikou do jednotnej vízie sveta. Vernosť Aristotelovi (či Tomášovi) nespočíva v ignorovaní výsledkov modernej vedy a v nekritickom rozvíjaní ich etických (či teologických) sústav, ale práve naopak v úsilí nájsť odpoveď na výzvy dneška (podobne, ako Aristoteles (a Tomáš) odpovedali na výzvy svojej doby).

2. Úloha rozumu v ľudskom konaní

V druhej časti state Kuna vysvetľuje Humovo chápanie rozumu. Táto časť state sa opiera o texty samotného Huma, je presvedčivá a niet k nej čo dodať. Zato tretia, záverečná časť, ktorá prináša porovnanie Aristotelovho a Humovho chápania praktického rozumu je opäť problematická. Základný rozdiel, či dokonca rozpor medzi týmito dvoma koncepciami sa týka otázky, či človek môže rozumom poznať, čo je pre človeka dobré, a čo je preňho zlé. Aristoteles predpokladá že môže, Hume si myslí, že nie. Samozrejme, príčinou Humovho názoru, že dobro sa nedá poznať rozumom, je jeho empiristické pojatie poznania, ktoré je vlastne „metaforickou oblasťou“ newtonovskej vedy (pozri Kvasz 2003, 165). To samo osebe ešte neznamená, že Humov obraz človeka je príťažlivý a bezproblémový. Ale je to poctivý pokus zobrať vážne zmenu, ktorá nastala v 17. storočí vo vede, a pokúsiť sa domyslieť dôsledky tejto zmeny, pokiaľ ide o chápanie človeka, rozumu a etiky. Ak aj niekoho Humovo senzualistické chápanie dobra neuspokojuje, myslím, že ho to neopravňuje ignorovať zásadný problém, ktorý Huma k takémuto chápaniu priviedol, a to otázku poznateľnosti dobra za predpokladu, že človek poznáva tak, ako nás to učí veda. Pre všetky body, v ktorých Kuna konfrontuje Humovo chápanie s Aristotelovým, mal Hume dobré dôvody. Ak teda Kuna chce oživiť aristotelovské motívy v chápaní rozumu či dobra, myslím, že by sa mal vyrovnáť s jadrom problému, ktorým je práve otázka poznateľnosti dobra.

Kuna sa o čosi podobné usiluje na strane 316 svojej state. Prezентuje tu aristotelovskú argumentáciu, pričom v bode 2 uvádza, že „*man has a function*“. Samozrejme, keď poznáme určenie a úlohu človeka, nie je ťažké z toho odvodiť, ktorý život je dobrý. Preto zvyšných šesť bodov jeho schémy je v poriadku. Ale zásadná Humova otázka znie: Ako môžeme poznať čosi také, ako sú určenie a úloha človeka. Ak poznám ur-

čenie a úlohu človeka, tak dokážem z toho odvodiť, čo je pre človeka dobré. To nikoho prekvapuje. Ale otázka znie: Ako môžeme poznať určenie a úlohu človeka?

Kuna si problematickosť tohto bodu svojej argumentácie uvedomuje. Priznáva, že ak by určenie a úloha človeka neexistovali, tak by celý jeho argument stratil základ. Píše však, že riešenie tohto problému je mimo rámca jeho state. To je škoda, lebo práve otázka poznateľnosti čohosi takého, ako sú určenie a úloha človeka, je jadrom Humovej argumentácie proti Aristotelovi. Pokiaľ Kuna na túto otázku neodpovie, nemožno tvrdiť, že sa s Humom vyrovnal. Odkaz na článok Gomez-Loba vec nerieši. Preto nie je možné zdieľať Kunov optimizmus, keď tvrdí, že aj keď nepodal konečný argument v prospech nadradenosti Aristotelovho chápania praktického rozumu nad chápaním Humovým, verí, že jeho analýza týchto otázok môže poslúžiť ako východisko pre formulovanie takéhoto argumentu. Obávam sa, že nemôže, lebo kľúčového bodu Humovej argumentácie sa ani nedotkol. Celá jeho stať je postavená na ontologických (existujú určenie a úloha človeka) a epistemologických (človek je schopný toto určenie a túto úlohu poznať) predpokladoch, ktoré sú pre Huma neprijateľné. A neprijateľné nie sú pre Humovu výstrednosť, ale zo zásadných filozofických dôvodov, ktoré súvisia so vznikom modernej vedy a parlamentnej demokracie. Preto sa obávam, že pred Kunom stojí na jeho ceste k oživeniu aristotelovskej teórie praktického rozumu ešte veľa práce. Predloženú stať možno chápať skôr ako formuláciu problému než ako seriózny pokus o jeho vyriešenie.

*Fakulta matematiky, fyziky a informatiky
Univerzita Komenského v Bratislave
Mlynská dolina
842 48 Bratislava
koasz@fmph.uniba.sk*

LITERATÚRA

- KVASZ, L. (2001): Descartovská fyzika vo svetle Husserlovej fenomenológie. *Filozofický časopis* 49, 213 – 240.
- KVASZ, L. (2003): Niekoľko poznámok k vzťahu prírodných a spoločenských vied. *Organon F* 10, 157 – 172.
- KUNA, M. (2005a): Does John Rawls Have an Adequate Account of Justification? *Acta Universitatis Palackiana Olomouciensis Philosophica* VI, 337 – 347.

- KUNA, M. (2005b): MacIntyre on Tradition, Rationality, and Relativism. *Res Publica. Journal for Social and Legal Philosophy* 11, 215 – 272.
- KUNA, M. (2007): Hume on the limits of reason in the realm of the practical: some Aristotelian observations. *Organon F* 14, 303 – 319.
- KUNA, M. (2008): MacIntyre's Search for a Defensible Aristotelian Ethics and the Role of Metaphysics. *Analyse und Kritik* 30, 382 – 397.